INSTRUMENTAR ELECTRONIC PENTRU TRADUCĂTORUL ŞI EXEGETUL CONTEMPORAN AL SFINTEI SCRIPTURI

PROF. DR. MIHAI VALENTIN VLADIMIRESCU
Universitatea din Craiova
vladimirescu_mihai@yahoo.com

Abstract: This paper aims to offer a general presentation of three of the most important pieces of software for the contemporary translator and exegete of the Bible. The electronic tools available nowadays cover almost all the areas of biblical studies, from critical editions to dictionaries and lectionaries, and allow the research a great flexibility in working with various sources and scholarly literature. Although in our paper we focus only on BibleWorks, Libronix DLS and Logos Bible Software, one can find many more tools available on the internet, either payware (most of them) or freeware.
Keywords: Bible, Bible software, BibleWorks, Libronix, Logos Bible Software

1. Introducere

Apariţia şi dezvoltarea software-urilor dedicate studiilor biblice, în ultimul deceniu al secolului al XX-lea şi, mai ales, în secolul al XXI-lea, reprezintă un mare câştig pentru traducătorul şi exegetul Sfintei Scripturi. A devenit, astăzi, mult mai uşor să ai acces la textele originale şi la cele mai bune traduceri în limbi moderne, să foloseşti, în acelaşi timp şi fără a manevra tomuri uriaşe, concordanţe, dicţionare şi lexicoane, să realizezi exegeze complexe pentru fiecare verset şi să navighezi, cu o viteză incredibilă, printre variante textuale, etimologii şi comentarii biblice de înaltă ţinută academică. Firește, un asemenea arsenal de instrumentar electronic contribuie în mod semnificativ la scurtarea timpului necesar documentării şi redactării studiilor şi lucrărilor, făcând, totodată, posibilă demararea unor proiecte de amploare, atât de puţin prezente în peisajul studiilor biblice din ţara noastră. Existența unor programe de calculator dedicate acestui domeniu nu rezolvă, însă, de la sine toate problemele, pentru că, de cele mai multe ori, costurile implicate de achiziţia şi actualizarea acestor software-uri, în formele lor cele mai extinse, sunt enorme, mai ales pentru mediul academic românesc. De asemenea, modul în care firmele producătoare concep licenţele de utilizare face, adesea, dificilă achiziţionarea şi folosirea unor asemenea programe în cadrul unor echipe de lucru angajate în proiecte de cercetare. Există, însă, la nivelul majorităţii producătorilor, disponibilitatea de a negocia aceste licențe în cazul instituţiilor de învăţământ

BDD-A19619 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:24 UTC)

superior sau al institutelor de cercetare, atâta vreme cât se ajunge la un numitor comun în privinţa parametrilor utilizării.

Ne-am propus ca în materialul de faţă să prezentăm cele mai importante facilităţi pe care le prezintă trei dintre software-urile de referinţă din domeniul studiilor biblice. Considerăm că efortul depus de traducătorii şi exegeţii Sfintei Scripturi, ca şi de toţi ceilalţi biblişti, ar fi cu mult diminuat prin utilizarea unor astfel de programe, în vreme ce rezultatele muncii lor ar cunoaşte o creştere calitativă. Dacă pentru pachetele *premium*, costurile nu pot fi acoperite, în majoritatea cazurilor, decât prin intermediul unor finanţări instituţionale masive, în ceea ce priveşte pachetele minimale, şi ele extrem de utile, acestea sunt mult mai accesibile şi oferă avantaje importante cercetătorului care le utilizează.

2. BibleWorks (versiunile 7, 8 şi 9)[1]

BibleWorks este unul dintre software-urile de tradiţie în domeniul studiilor biblice. Programul este dezvoltat de compania omonimă, al cărei sediu central se găseşte în Statele Unite ale Americii, în oraşul Norfolk, din Virginia. Conform descrierii producătorilor, programul îşi propune să ofere un pachet amplu, cuprinzând cele mai importante unelte pentru interpretarea Sfintei Scripturi, în originalele ebraic, respectiv grec. Lucru pe care îl şi reuşeşte, dovada fiind popularitatea de care se bucură software-ul, aflat astăzi la versiunea cu numărul nouă. Desigur, costurile sunt destul de ridicate, în valori absolute, însă raportat la materialele conţinute şi la facilităţile oferite, ele sunt pe deplin justificate.

În primul rând, despre *BibleWorks* – şi aici ne referim, în principal, la versiunea a opta – trebuie spus că include un număr impresionant de ediţii biblice, atât în limbile originale, cât şi în traduceri moderne, care permit o analiză comparativă profundă a textului scripturistic (Carr 2010: 10). La instalarea programului, utilizatorul îşi poate alege ediţiile pe care le consideră importante pentru profilul său de cercetare sau studiu, astfel încât să poată dispune de facilităţile oferite într-o manieră cât mai eficientă. Firește, cel mai mare interes îl prezintă ediţiile în limbile originale, ebraică şi greacă, precum şi, eventual, în latină. De asemenea, pentru un traducător sau un exeget s-ar putea dovedi semnificative şi traducerile moderne în engleză, franceză sau germană. În ceea ce priveşte originalul ebraic, el este disponibil sub forma unei ediţii digitale a textului din *Codexul de la Leningrad*, cel mai vechi manuscris al Bibliei ebraice în text masoretic, datând din anul 1008 sau 1009. De asemenea, *BibleWorks* conţine şi ediţii ale Noului Testament în limba ebraică, precum cele ale lui Delitzsch, din anul 1877, sau Salkinson-Ginsburg, din anul 1886. Tot la capitolul textelor ebraice au fost trecute şi câteva ediţii de limbă siriacă, aşa cum este cea publicată de Societatea Biblică Britanică, în anul 1905, al

[1] Site-ul oficial al programului de calculator, http://www.bibleworks.com, conţine toate informaţiile necesare şi utile potenţialului cumpărător sau utilizatorului, aici incluzând documentaţie, module de expansiune, ghiduri sau resurse specializate pentru diverse categorii de utilizatori.

BDD-A19619 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:24 UTC)

cărei text este încă extrem de apreciat, fiind folosit, în particular pentru Noul Testament, şi în redactarea ediţiilor critice din secolul al XXI-lea. *BibleWorks* include şi ediţii ale *Targumim*, special pregătite în variantă digitală, pentru a înlesni studiul şi cercetarea (Hayes & Holladay 2007: 218-219).

În ceea ce priveşte ramura greacă a ediţiilor biblice, trebuie semnalată prezenţa celor mai reprezentative ediţii moderne ale *Septuagintei*, şi anume cea a lui Tischendorf şi, în primul rând, cea lui Rahlfs, precum şi a celei de-a douăzeci şi şaptea ediţii a celebrului Nou Testament editat de Nestle şi Aland. De asemenea, *BibleWorks* include şi aşa-numitul text bizantin, aşa cum apare el în versiunea oficială a Sfintei Scripturi folosite de Biserica Ortodoxă a Greciei. Sunt disponibile, ca şi în cazul textului ebraic, o serie de ediţii care cuprind şi analiza morfologică a fiecărui verset scripturistic, caracteristică extrem de utilă, mai ales acolo unde textul original prezintă anumite dificultăţi de traducere determinate de particularităţile lingvistice. Textul latin este şi el bine reprezentat, prin trei ediţii extrem de importante: celebra *Vulgata clementină*, pentru care este folosit textul ediţiei din anul 1598 (retipărit de Migne, în anul 1880), *Nova Vulgata*, textul oficial al Bisericii Romano-Catolice, începând din anul 1979, precum şi ediţia critică realizată de cercetătorii de la Beuron şi Tübingen, începând cu anul 1969, şi publicată de prestigioasa Deutsche Bibelgesellschaft. Din păcate, *BibleWorks* nu cuprinde şi aparatul critic al acestei ediţii. Începând cu versiunea a noua a programului, a fost inclus şi un modul pentru traducerea şi analiza cuvintelor din ediţiile latine.

Resursele oferite de modulul mai larg dedicat ediţiilor textului Sfintei Scripturi sunt, însă, mult mai numeroase. Aşa cum spuneam, utilizatorul îşi poate alege limbile moderne pentru care să instaleze traducerile disponibile. Astfel, el poate avea acces la ediţii de referinţă din lumea occidentală, precum *Jerusalem Bible*, *Traduction Œcuménique de la Bible* (în limba franceză), *Lutherbibel*, *Einheitsübersetzung*, *Zuercher Bibel* (în limba germană), sau *King James Version*, *New International Version*, *English Standard Version*, *English Revised Version*, dar şi *New Testament Peshitta Translation* (în limba engleză). Nu în ultimul rând, trebuie spus că cercetătorul dispune de numeroase lexicoane, dicţionare, concordanţe, referinţe încrucişate, dar şi manuale de gramatică ebraică şi greacă, module speciale de analiză avansată a textului biblic, precum şi module de hărţi detaliate ale lumii Vechiului şi Noului Testament. Un utilitar aparte este cel care permite vizualizarea, în paralel, a textului masoretic, conţinut în Codexul de la Leningrad, şi a textului grecesc, extras din Septuaginta lui Rahlfs şi din cea de-a douăzeci şi şaptea ediţie a Noului Testament editat de Nestle şi Aland. Fereastra dedicată analizei comparative a celor două versiuni originale de referinţă conţine atât textul biblic în sine, cât şi analizele morfologice ale cuvintelor folosite şi definiţiile acestora în cele mai importante dicţionare şi lexicoane de limbă engleză disponibile în biblioteca programului. De altfel, această analiză comparativă poate fi extinsă la nivelul întregii biblioteci, utilizatorul având posibilitatea de a urmări, în paralel, atât diferite versiuni ale textelor originale, cât şi traducerile moderne. În ceea ce priveşte limba română,

BDD-A19619 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:24 UTC)

unica ediţie biblică prezentă în *BibleWorks* este cea realizată de Dumitru Cornilescu, în anul 1921.

Modul în care este structurată fereastra principală a programului permite o utilizare extrem de facilă. În centrul ferestrei se găseşte secţiunea dedicată textelor biblice propriu-zise. Utilizatorul îşi poate alege dintr-un meniu ediţiile pe care doreşte să le folosească, putând alege, de asemenea, să vizualizeze şi alte lucrări conţinute de *BibleWorks*, precum operele Sfinţilor Părinţi, în ediţia engleză a lui Schaff, ori traducerea engleză a operelor lui Iosif Flavius, realizată de Whiston, în anul 1828. În stânga acestei secţiuni principale se găseşte o fereastră dedicată căutărilor de termeni în toate ediţiile disponibile. Trebuie spus că, de altfel, căutarea se poate realiza foarte simplu, printr-un dublu clic efectuat pe un anumit cuvânt în fereastra principală, urmând ca în fereastra din stângă să apară, sub forma unei liste, toate locurile biblice în care apare respectivul cuvânt. În partea dreaptă se găseşte o a treia secţiune, acolo unde apar intrările de dicţionar corespunzătoare termenilor ebraici, greceşti sau chiar englezi deasupra cărora se găseşte cursorul utilizatorului, în fereastra principală. Aici se găsesc, de asemenea, numeroase alte subsecţiuni, dedicate referinţelor încrucişate, statisticilor sau notelor. În general, meniurile sunt foarte complexe şi pot părea derutante, la o primă utilizare. Fireşte, nu toate facilităţile programului sunt necesare tuturor cercetătorilor, însă modulele principale, acelea care compun, de altfel, nucleul software-ului, sunt foarte uşor de întrebuinţat o dată ce se creează anumite automatisme.

3. Libronix Digital Library System

Libronix Digital Library System este un software produs de Libronix Corporation, care se prezintă sub forma unei librării digitale de cărţi şi unelte pentru studiul interactiv. Ceea ce deosebeşte *Libronix* de *BibleWorks* este faptul că acest software nu este decât o platformă computerizată care trebuie alimentată cu materiale documentare, fie ele cărţi sau colecţii de cărţi digitalizate, ori unelte de lucru. În funcţie de interese şi, desigur, de posibilităţile financiare, utilizatorul îşi poate construi o bibliotecă digitală pe care să o gestioneze şi să o utilizeze prin intermediul platformei *Libronix*. Interesant este faptul că *Libronix* nu este un software dedicat, în exclusivitate, studiilor biblice, ci el poate funcţiona la fel de bine în orice alte domenii, atâta vreme cât materialele pe care utilizatorul le integrează în platformă corespund cerinţelor tehnice ale acesteia (Rolfes & Zukowski 2007: 124). Astfel, pentru domeniul studiilor biblice, se pot achiziţiona materiale chiar de la producătorii platformei, de pe site-ul www.logos.com[2], creându-se, astfel, o conexiune directă între *Libronix* şi *Logos Bible Software*, program pe care îl vom prezenta în secţiunea următoare. Graţie sistemului modular în care a

[2] Site-ul http://www.logos.com conţine numeroase materiale ajutătoare pentru o utilizare optimă a Libronix Digital Library System şi a Logos Bible Software, dar funcţionează şi ca magazin virtual pentru produsele Logos Research Systems, Inc. (companie care deţine şi Libronix Corporation).

BDD-A19619 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:24 UTC)

fost gândit *Libronix*, însă, bazele de date pot fi actualizate şi reconfigurate cu uşurinţă, astfel încât platforma să-şi atingă la maximum potenţialul, adică să se prezinte ca un mediu digital prietenos şi eficient (Dillon & Hysell 2004: 260).

Programul prezintă o fereastră principală, acolo unde pot fi deschise cărţile şi instrumentele de lucru pe care utilizatorul le-a achiziţionat şi le-a integrat în baza de date. Această fereastră dispune de o mulţime de meniuri, a căror utilitate se găseşte în strânsă legătură cu conţinutul bazei de date aflate la dispoziţie. Unul dintre aceste meniuri este dedicat căutărilor specializate în ediţiile biblice sau în lucrările de specialitate, precum şi unei căutări extrem de exacte a termenilor din limba greacă. Alte meniuri permit adăugarea şi configurarea unor filtre care să faciliteze lucrul utilizatorului cu diversele materiale deschise şi să-i asigure acestuia o bună orientare în materialul documentar. De asemenea, programul permite şi efectuarea unor studii specializate pe anumite pasaje sau teme biblice, prin configurarea unor ferestre aparte conţinând toate referirile şi intrările de dicţionar şi de lexicon din baza de date, cu trimitere la respectivul pasaj, ori la respectiva temă. Această facilitate este extrem de utilă, întrucât oferă posibilitatea unei exegeze extrem de complexe, pe baza unei corpus documentar ale cărui dimensiuni sunt limitate, în ultimă instanţă, doar de posibilităţile materiale ale cercetătorului sau ale instituţiei. Se pot realiza, astfel, studii ample şi foarte exacte numai cu ajutorul unui calculator, fără a mai fi necesară manevrarea unui număr mare de cărţi, cu consultarea, în paralel, a lexicoanelor, dicţionarelor şi concordanţelor, proceduri care îngreunează sensibil munca cercetătorilor şi reduc drastic eficienţa acestora.

Fireşte, trebuie spuse câteva cuvinte şi în ceea ce priveşte costurile pe care le implică folosirea platformei *Libronix Digital Library System*. Aceste costuri sunt reprezentate de cărţile, colecţiile şi instrumentele de lucru pe care cercetătorul trebuie să le achiziţioneze pentru a putea folosi facilităţile oferită de software. Site-ul *www.logos.com* oferă o mulţime de materiale spre vânzare, dar, din păcate, preţurile multora dintre acestea sunt prohibitive chiar şi pentru utilizatorul occidental. Adesea, însă, compania desfăşoară campanii de promovare în cursul cărora se aplică reduceri importante, în special pentru colecţiile masive. Ca şi în cazul *BibleWorks*, deşi valorile absolute ale preţurilor percepute pentru produsele digitale sunt foarte ridicate, ele reprezintă, în cele mai multe cazuri, numai o fracţiune din costurile pe care le-ar implica achiziţionarea originalelor tipărite ale respectivelor lucrări.

4. Logos Bible Software

Logos Bible Software, un program produs de aceeaşi firmă care produce şi platforma *Libronix*, este, probabil, cel mai bun software destinat studiilor biblice care există, la ora actuală, pe piaţă (Melick & Melick 2010: 80). Interfaţa foarte prietenoasă, multitudinea de cărţi şi instrumente de lucru pe care le pune la dispoziţie, sistemul modular intuitiv – toate aceste caracteristici fac din *Logos Bible Softwar*e un tovarăş

BDD-A19619 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:24 UTC)

extrem de plăcut pentru traducătorul şi exegetul contemporan al Sfintei Scripturi, precum şi pentru orice alt cercetător preocupat, la un moment dat, de o anumită problemă din spectrul studiilor biblice. Actualmente, *Logos Bible Software* a ajuns la versiunea a patra şi poate fi achiziţionat sub forma unui pachet, care poate include un număr mai mic sau mai mare de resurse, în funcţie de disponibilităţile financiare ale cumpărătorului. Pachetul cel mai accesibil, *Christian Home Library*, include paisprezece ediţii ale Sfintei Scripturi şi instrumente interliniare, patru comentarii, şase lucrări de referinţe biblice, şapte introduceri şi lucrări cu caracter general în domeniul studiilor biblice, unsprezece resurse pentru pastoraţie şi un set de încă alte douăzeci şi cinci de resurse. Următoarele opt pachete cuprind din ce în ce mai multe materiale, ajungând până la pachetul *Portofolio Edition*, care cuprinde peste o mie şase sute de resurse, la un preţ care reprezintă numai zece la sută din valoarea cumulată a ediţiilor tipărite. Deşi nu este deloc un program ieftin, *Logos Bible Software* reprezintă soluţia ideală pentru acoperirea unui segment foarte important din nevoia de instrumentar biblic a unui cercetător în domeniu (van Kampen 2006: 130-131). În descrierea ce urmează am luat ca obiect de referinţă versiunea *Platinum*, cu peste o mie două sute de resurse, pentru a putea evidenţia cât mai bine potenţialul acestui program.

Logos Bible Software conţine principalele ediţii ale textelor biblice originale. Astfel, sunt prezente *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, *Septuaginta*, ediţia Rahlfs, *Noul Testament*, ediţia a douăzeci şi şaptea Nestle-Aland, dar şi ediţia recentă a *Society of Biblical Literature*. De asemenea, găsim în acest pachet, precum şi în câteva dintre cele inferioare, majoritatea ediţiilor critice mai vechi ale Vechiului şi Noului Testament, dar şi o colecţie conţinând textul celor mai vechi manuscrise biblice. Bineînţeles, dintr-un asemenea software nu puteau lipsi traducerile importante ale Sfintei Scripturi în limba engleză, atât cele clasice, precum versiunea *King James*, cât şi cele moderne, cum este cazul *New American Standard Bible* sau *New International Version*. Extrem de utile sunt ediţiile interliniare, cele mai utile fiind cele care prezintă textul original, însoţit de analiza morfologică a fiecărui cuvânt şi de traducerea sau traducerile posibile în limba engleză. *Logos Bible Software* conţine o multitudine de astfel de module, majoritatea incluse chiar şi în pachetul al doilea, *Bible Study*, al cărui preţ nu este nicidecum unul prohibitiv. Din păcate, ediţiile *Lexham Greek-English New Testament Interlinear*, *Lexham Hebrew-English Interlinear* şi *Lexham Greek-English Septuagint Interlinear*, unele dintre cele mai utile instrumente de lucru, în general, pentru traducătorul şi exegetul contemporan, sunt disponibile numai în pachetele superioare. La fel stau lucrurile şi cu cea mai mare parte a colecţiilor şi seturilor de comentarii. Pachetul *Platinum*, cel la care ne referim cu precădere, conţine, din fericire, colecţii impresionante, precum *Classic Commentaries on the Greek New Testament* (în paisprezece volume), *New American Commentary* (în treizeci şi şapte de volume), *The New International Greek Testament Commentary* (în treisprezece volume), dar şi clasicul *The Pulpit Commentary* (în nu mai puţin de şaptezeci şi şapte de volume).

BDD-A19619 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:24 UTC)

Acestei baze de date impresionante i se adaugă şi lucrări care privesc istoria şi cultura Bibliei (ca, de pildă, *Archaeological Encyclopedia of the Holy Land* sau *A History of the Jewish People in the Time of Jesus Christ*, lucrarea clasică a lui Emil Schürer), dar şi un corpus masiv de dicţionare, enciclopedii şi concordanţe indispensabile cercetătorului din domeniul studiilor biblice. Secţiuni bogate în materiale sunt şi cele care privesc teologia biblică şi activitatea pastorală bazată pe textul scripturistic, dar ele nu sunt destinate într-atât traducătorului şi exegetului, cât teologului, şi, oricum, majoritatea se regăsesc numai în pachetul *Portofolio*. O prezentare detaliată a materialelor existente în pachetele *Logos Bible Software* nu-şi are locul aici, întrucât ea poate fi găsită pe site-ul dedicat acestui program. Cât despre, lucrul cu software-ul, acesta nu este deloc complicat. Interfaţa devine foarte familiară după numai câteva utilizări, întrucât se comportă, în general, asemenea sistemului de ferestre folosit de browserele de internet. Utilizatorul poate alege să folosească platforma de bază a programului sau să deschidă ferestre noi cu taburi, aranjându-şi materialele astfel încât să-i fie cât mai uşor de accesat. Interconexiunile dintre modulele programului permit lucrul rapid şi pe mai multe planuri, fără a implica un efort considerabil din partea cercetătorului. Nu există un anumit model de folosire a *Logos Bible Software*, ci programul răspunde, pur şi simplu, nevoilor punctuale ale utilizatorilor. Sistemul de căutare poate fi şi el particularizat, astfel încât să afişeze numai rezultatele dintr-o anumită categorie de materiale (ediţii critice, comentarii, lexicoane etc.) sau să ierarhizeze rezultatele după o ordine stabilită de utilizator. Acesta poate, de altfel, fie să acceseze direct materialele pe care le doreşte, fie să pornească o căutare şi să continue, apoi, graţie sistemului de interconexiuni, explorând din ce în ce mai multe dintre facilităţile oferite de program. *Logos Bible Software* este, practic, o întreagă bibliotecă disponibilă pe calculatorul personal, o lume fascinantă care merită adesea explorată numai de dragul cunoaşterii, dar care rămâne, în primul, o resursă extrem de puternică pentru profesionişti şi pentru proiectele de cercetare punctuală.

5. Concluzii

Din această foarte scurtă prezentare se pot observa cu uşurinţă importantele avantaje pe care le presupune folosirea unui instrumentar electronic performant de către traducătorul şi exegetul contemporan. Chiar şi în pachetele minimale ale celor trei software-uri prezentate sunt conţinute materiale bibliografice şi instrumente de lucru care uşurează cu mult munca de documentare şi permit o orientare rapidă în dicţionarele, lexicoanele, concordanţele şi colecţiile de comentarii. Desigur, principalul impediment este reprezentat de costurile ridicate pe care le implică achiziţionarea acestor programe, însă gestionarea corectă a resurselor materiale generate de proiectele şi granturile de cercetare poate ajuta la construirea unor baze de date, fie ele chiar şi cu utilizatori multipli, prin negocierea unor licenţe avantajoase cu producătorii programelor. Aşa cum am subliniat de mai multe ori pe

BDD-A19619 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:24 UTC)

parcursul prezentării, deşi valorile absolute ale preţurilor acestor software-uri sunt foarte ridicate, raportat la conţinutul pachetelor şi la costurile pe care le-ar implica achiziţionarea originalelor tipărite, aceste preţuri sunt deosebit de avantajoase.

Bibliografie

Carr 2010: David M. Carr, *An Introduction to the Old Testament: Sacred Texts and Imperial Contexts of the Hebrew Bible*, Wiley-Blackwell, New York, 2010.

Dillon & Hysell 2004: Martin Dillon, Shannon Graff Hysell, *Recommended Reference Books for Small and Medium-sized Libraries and Media Centers*: *2004 Edition*, Libraries Unlimited, Santa Barbara, 2004.

Hayes & Holladay 2007: John H. Hayes, Carl R. Holladay (ed.), *Biblical Exegesis: A Beginner's Handbook*, 3rd. ed., Westminster John Knox Press, Louisville, 2007.

Melick & Melick 2010: Rick Melick, Shera Melick, *Teaching that Transforms: Facilitating Life Change through Adult Bible Teaching*, B&H Publishing Group, Nashville, 2010.

Rolfes & Zukowski 2007: Helmuth Rolfes, Angela Ann Zukowski (eds.), *Communicato Socialis: Challenge of Theology and Ministry in the Church*, University Press, Kassel, 2007.

van Kampen 2006: Beverly van Kampen, *The Bible Study: Teacher's Guide*, Faith Walk Publishing, Lima-Ohio, 2006.

BDD-A19619 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:24 UTC)